

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΧΡΟΝΟΣ ΒΟΗΘΕΙΑΣ ΚΑΙ ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΙΣΜΟΥ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΗ ΈΔΡΑ
ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΕΤΟΥ ΤΟΥ ΕΠΙΒΕΡBΙΩΝ ΚΑΙ ΑΝΕΛΓΚΑΣ

ΠΑΙΔΕΙΑ ΜΠΡΟΣΤΑ
2ο Επιχειρηματικό Πρόγραμμα
Εκπαίδευσης και Ανταπόκρισης
Επαγγελματικής Κατάρτισης

Εργαστήριο Σπουδών Φύλου και Ισότητας

Λ.Συγγρού 134, 1^ο όροφος, 17671 Αθήνα, τηλ. 210 9210177-8, fax 210 9210178

<http://www.genderpanteion.gr>, e-mail: gender@panteion.gr

Elizabeth Durbin

“Towards a Gendered Human Poverty Measure”, in *Feminist Economics*

«Προς ένα δείκτη ανθρώπινης φτώχειας με βάση το φύλο»

**ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ
για το μάθημα**

«Εισοδηματικές ανισότητες και φτώχεια»

**ακαδημαϊκά έτη
2003-2004
2004-2005**

**Τμήμα Κοινωνικής Πολιτικής
Διδάσκουσα : Επικ. Καθηγήτρια Μ. Καραμεσίνη**

**Η μετάφραση από τα αγγλικά έγινε από την Ευγενία Μουκάνου με χρηματοδότηση
του προγράμματος «Σπουδές Φύλου και Ισότητας στις Πολιτικές και Κοινωνικές
Επιστήμες»**

Προς ένα δείκτη ανθρώπινης φτώχειας με βάση το φύλο *

Elizabeth Durbin

Μετάφραση: Ευγενία Μουκάνου
Επιμέλεια: Μαρία Καραμεσίνη

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Το παρόν άρθρο διερευνά ορισμένα από τα πρακτικά, μεθοδολογικά και εννοιολογικά προβλήματα που αντιμετωπίζει η προσπάθεια ανάπτυξης μεθόδων μέτρησης της ανθρώπινης φτώχειας με βάση το φύλο [gendered human poverty measures]. Καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η δημιουργία ενός δείκτη ανθρώπινης φτώχειας με βάση το φύλο [gendered human poverty index], ανάλογου με το δείκτη ανθρώπινης φτώχειας [human poverty index] που εγκαινιάστηκε από το Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών για την Ανάπτυξη (UNDP), μπορεί εύκολα να πραγματοποιηθεί χρησιμοποιώντας τα ήδη υπάρχοντα στατιστικά δεδομένα για τις γυναίκες, που αναφέρονται στο προσδόκιμο επιβίωσης, τον αναλφαβητισμό και την κακή σίτιση των κοριτσιών ηλικίας κάτω των 5 ετών. Προτείνει, επίσης, τον υπολογισμό του ίδιου δείκτη και για τους άνδρες. Αυτοί οι ξεχωριστοί δείκτες ανδρών και γυναικών θα μπορούσαν να εμπλουτιστούν με την εισαγωγή και νέων συνιστώσων που σχετίζονται με την κατάσταση υγείας των ατόμων και την δυνατότητα πρόσβασης σε υγιεινές συνθήκες διαβίωσης. Για την περίπτωση των γυναικών υπάρχουν διαθέσιμα στατιστικά δεδομένα για τα ποσοστά μητρικής θηλησιμότητας και παιδικής θηλησιμότητας, τα οποία θα μπορούσαν να χρησιμοποιηθούν ως δείκτες του επιπέδου υγείας. Ενδεχομένως θα μπορούσαν να βρεθούν και άλλοι δείκτες, τόσο για τους άνδρες όσο και για τις γυναίκες, που θα αναφέρουν τις ασθένειες που οφείλονται στην κατανάλωση μη ασφαλούς πόσιμου νερού και στην αναλογία διαβίωσης σε περιοχές με καλύτερες συνθήκες υγιεινής. Τέλος, θα πρέπει να διερευνηθούν συμπληρωματικοί δείκτες που θα αντικατοπτρίζουν περαιτέρω διαστάσεις αποστέρησης που βιώνουν οι γυναίκες. Ειδικότερα, οι συμπληρωματικοί αυτοί δείκτες θα πρέπει να συμπεριλαμβάνουν την δυνατότητα πρόσβασης στη γη, την πίστη και την στέγαση, την κοινωνική συμμετοχή και το κοινωνικό γόητρο.

ΛΕΞΕΙΣ-ΚΛΕΙΔΙΑ

Δείκτης ανθρώπινης φτώχειας, θηλυκοποίηση της φτώχειας, δείκτης ανθρώπινης φτώχειας με βάση το φύλο

Το παρόν άρθρο διερευνά ορισμένα από τα πρακτικά, μεθοδολογικά και εννοιολογικά προβλήματα που αντιμετωπίζει η προσπάθεια ανάπτυξης μεθόδων μέτρησης της ανθρώπινης φτώχειας με βάση το φύλο [gendered human poverty measures] και λειτουργεί συμπληρωματικά προς την συνεισφορά της Fucuda-Parr που σχολιάζει τους πρόσφατους δείκτες ανθρώπινης φτώχειας [human poverty indices (HPI)] και τη θηλυκοποίηση της φτώχειας (Sakiko Fucuda-Parr 1999). Όπως εξηγεί στο άρθρο της η Fucuda-Parr, ένας από τους σκοπούς του HPI, που δημοσιεύεται από το Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών για την Ανάπτυξη (UNDP), είναι η απομάκρυνση του τρόπου μέτρησης της φτώχειας από την χρήση δεικτών εισοδήματος. Εναλλακτικά προτείνεται η χρήση δεικτών σχετικής αποστέρησης, που αντανακλούν πιο βασικές ευκαιρίες και επιλογές ως προς την επιβίωση, την εκπαίδευση και την υγεία. Επίσης, αν και δεν είναι ευρέως αποδεκτό ότι οι HPIs μπορούν να εξακριβώσουν

* Durbin, E., (1999), "Towards a Gendered Human Poverty Measure", in *Feminist Economics*, Volume 5, Issue 2, pp. 105-108.

τις αιτίες της φτώχειας, ένας άλλος σκοπός τους είναι να φωτίσουν τις διαφορετικές διαστάσεις της φτώχειας, τις οποίες καλούνται να αντιμετωπίσουν όσοι ασχολούνται με τις πολιτικές εξάλειψής της. Παρά την ευρεία αναγνώριση του γεγονότος ότι οι γυναίκες βιώνουν μεγαλύτερο βαθμό αποστέρησης συγκριτικά με τους άνδρες, ο UNDP δεν δημοσιεύει έναν δείκτη ανθρώπινης φτώχειας με βάση το φύλο [gendered HPI (GPI)], σε αντίθεση με τον δείκτη ανάπτυξης με βάση το φύλο [gender-related development index] και τον δείκτη ενδυνάμωσης των γυναικών [gender empowerment measures], που δημοσιεύονται ως συμπληρωματικοί δείκτες του Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης. Το παρόν άρθρο υποστηρίζει ότι στην πράξη μπορούν να κατασκευαστούν δείκτες που θα αναφέρονται ευθέως στην ανθρώπινη φτώχεια των γυναικών και που θα εξυπηρετούν τους σκοπούς που σκιαγραφήσαμε προηγουμένως, ιδιαίτερα από την σκοπιά των γυναικών.

Ο δείκτης HPI για τις αναπτυσσόμενες χώρες, συγκεντρώνει τρεις διαστάσεις αποστέρησης:

1. Χαμηλό προσδόκιμο επιβίωσης, το οποίο υπολογίζεται από τη αναλογία του πληθυσμού που αναμένεται να αποβιώσει πριν την ηλικία των 40 ετών.

2. Έλλειψη γνώσεων, η οποία υπολογίζεται από την αναλογία αναλφάβητου πληθυσμού.

3. Αξιοπρεπές επίπεδο διαβίωσης, το οποίο υπολογίζεται βάσει ενός σύνθετου δείκτη που περιλαμβάνει τη δυνατότητα πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας, την δυνατότητα πρόσβασης σε ασφαλές πόσιμο νερό και το ποσοστό των παιδιών, ηλικίας κάτω των 5 ετών, που υποσιτίζονται. Από αυτές τις διαστάσεις, οι δύο (το ποσοστό των γυναικών που αναμένεται να αποβιώσουν πριν την ηλικία των 40 ετών και το ποσοστό των γυναικών που είναι αναλφάβητες) μπορούν να υπολογιστούν βάσει των ήδη διαθέσιμων στατιστικών δεδομένων για τις γυναίκες. Ο υπολογισμός της τρίτης διάστασης δημιουργεί ορισμένα πρακτικά προβλήματα, λόγω έλλειψης στατιστικών δεδομένων. Η διάσταση αυτή υπολογίζεται βάσει του μέσου όρου τριών δεικτών: του ποσοστού του πληθυσμού που έχει πρόσβαση σε υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης, του ποσοστού του πληθυσμού που έχει πρόσβαση σε ασφαλές πόσιμο νερό και του ποσοστού των παιδιών, ηλικίας κάτω των 5 ετών, που υποσιτίζονται. Εννοιολογικά είναι απλό να υπολογίσουμε το ποσοστό των κοριτσιών, κάτω των 5 ετών, που υποφέρουν από υποσιτισμό -αν και δεν υπάρχουν διαθέσιμα στατιστικά δεδομένα διαχωρισμένα κατά φύλο, όπως στην περίπτωση του προσδόκιμου επιβίωσης και του αναλφαβητισμού. Ωστόσο δεν είναι τόσο απλό, ούτε εννοιολογικά ούτε πρακτικά, να γίνει διαφοροποίηση ανάμεσα σε άνδρες και γυναίκες ως προς τη δυνατότητα πρόσβασης σε υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης και σε ασφαλές πόσιμο νερό. Επομένως, δεν είναι εφικτός ο υπολογισμός ενός δείκτη ανθρώπινης φτώχειας με βάση το φύλο, που να μπορεί να συγκριθεί ευθέως με τον χρησιμοποιούμενο HPI.

Ωστόσο, μπορεί να καταστεί εφικτή η εξεύρεση δεικτών που αντανακλούν την κατάσταση υγείας των γυναικών, ακόμη και την δυνατότητα πρόσβασής τους σε ασφαλές πόσιμο νερό. Τα ποσοστά μητρικής θνησιμότητας είναι διαθέσιμα για τις περισσότερες χώρες. Τα ποσοστά αυτά αποτελούν, προφανώς, ένα δείκτη της κατάστασης υγείας των γυναικών και της δυνατότητας πρόσβασής τους σε υπηρεσίες προγεννειακής φροντίδας. Έχει επίσης υποστηριχτεί, ότι τα ποσοστά παιδικής θνησιμότητας, τα οποία σε γενικές γραμμές αποτελούν μία διαθέσιμη πηγή στατιστικών δεδομένων, μπορούν να λειτουργήσουν ως ακόμη ένας καλός δείκτης της υγείας της μητέρας (Marge Koblinsky, Judith Timyan και Jill Gay 1993, ΠΟΥ 1994)¹. Η δυνατότητα πρόσβασης του πληθυσμού σε ασφαλές πόσιμο νερό αποτελεί μία σημαντική διάσταση των υγιεινών συνθηκών διαβίωσης. Αν και δεν είναι εφικτή η εισαγωγή της διάστασης του φύλου στους τωρινούς δείκτες μέτρησής της, ενδεχομένως θα μπορούσε να εισαχθεί σε άλλους διαθέσιμους αντιπροσωπευτικούς δείκτες, όπως είναι η αναλογία των γυναικών που διαβιούν σε περιοχές με καλύτερες συνθήκες υγιεινής ή τα περιστατικά θανάτων ανάμεσα σε γυναίκες που προκλήθηκαν από την κατανάλωση μη ασφαλούς πόσιμου νερού. Με αυτόν τον τρόπο φαίνεται να μπορούμε να

υπερβούμε ορισμένα πρακτικά προβλήματα υπολογισμού ενός δείκτη ανθρώπινης φτώχειας με βάση το φύλο, που δημιουργεί η τρίτη διάσταση του HPI.

Η επιλογή της κατάλληλης μεθοδολογίας για έναν τέτοιο υπολογισμό αποτελεί ένα πιο περίπλοκο θέμα, που η παρούσα εργασία απλά θα ακουμπήσει. Η χρήση σύνθετων δεικτών δημιουργεί προβλήματα στάθμισης και πολυσυγγραμμικότητας. Εξάλλου, έχει ασκηθεί κριτική ότι ο Δείκτης Ανθρώπινης Ανάπτυξης προϋποθέτει την πλήρη υποκατάσταση μεταξύ των συνιστώντων υποδεικτών (Harald Trabold-Nubler 1991, Kate Raworth 1997). Στην προσπάθεια ανάπτυξης δεικτών με βάση το φύλο δημιουργούνται ιδιαίτερα προβλήματα. Για παράδειγμα, για να υπολογιστεί ο GDI, υπολογίζεται μία «ισοκατανομή ισοδύναμου επιτεύγματος» για κάθε έναν από τους τρεις δείκτες που χρησιμοποιούνται στον υπολογισμό του Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης. Ο υπολογισμός αυτός είναι απαραίτητο να λάβει υπόψη τόσο τις διαφορές στις επιδόσεις μεταξύ ανδρών και γυναικών για κάθε ένα ειδικό δείκτη εντός των χωρών, όσο και τις διαφορές μέσων επιδόσεων ανάμεσα στις χώρες. Αρμονικοί μέσοι όροι χρησιμοποιούνται για να προσδώσουν κοινωνική αξία στην ισότητα των φύλων. (Όλες οι λεπτομέρειες για τη μεθοδολογία και τη λογική που αυτή ακολουθεί βρίσκονται στο Τεχνικό Παράρτημα της "Έκθεσης για την Ανθρώπινη Ανάπτυξη 1995").

Η εν λόγω μεθοδολογία έχει αμφισβητηθεί από έναν αριθμό συγγραφέων, ιδίως για τους δείκτες εισοδήματος, τους αρμονικούς μέσους όρους, και τα αυθαίρετα μέτρα στάθμισης που χρησιμοποιεί για να αντικατοπτρίσει τις ανισότητες με βάση το φύλο στην κατασκευή των δεικτών (Geske A. Dijkstra 1998). Εφ' όσον ο HPI εξ ορισμού αποκλείει τη χρήση εισοδηματικών δεικτών, το πρόβλημα αυτό δεν θα προκύψει ούτε στην κατασκευή ενός δείκτη με βάση το φύλο. Ωστόσο, θα πρέπει να αναπτυχθεί η κατάλληλη μεθοδολογία. Καθώς ο HPI θεωρείται ότι αποτελεί μέτρο της σχετικής αποστέρησης, μπορεί να έχει νόημα ο υπολογισμός ξεχωριστών HPIs για τους άνδρες και τις γυναίκες, έτσι ώστε να καταστεί εφικτή η απευθείας σύγκρισή τους και να αποφευχθούν προβλήματα άθροισης. Σε αυτή την περίπτωση, θα μπορούσαμε να χρησιμοποιήσουμε τον αριθμητικό μέσο όρο των τριών δεικτών, όπως γίνεται στην περίπτωση του HPI. Ένα τέτοιο μέτρο θα αντανακλούσε τα επίπεδα αποστέρησης που βιώνουν οι άνδρες και οι γυναίκες και θα μας έδινε τη δυνατότητα να εξακριβώσουμε τον διαφορετικό αντίκτυπο αυτών των τριών διαστάσεων της ανθρώπινης φτώχειας.

'Οπως συμβαίνει και με τον Δείκτη Ανθρώπινης Ανάπτυξης, σημαντικές διαστάσεις αποστέρησης οι οποίες επηρεάζουν ιδιαίτερα τις γυναίκες δεν περιλαμβάνονται στο HPI. Πράγματι, η Έκθεση για την Ανθρώπινη Ανάπτυξη 1997, που εισήγαγε τα πρώτα μέτρα HPI, αναφέρεται διεξοδικά στην απουσία αυτών των διαστάσεων, τονίζοντας τα προβλήματα που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι γυναίκες ως προς την πρόσβαση στη γη, την πίστη και την στέγαση, και την κοινωνική συμμετοχή. Ο δείκτης ενδυνάμωσης των γυναικών [GEM] παρέχει ήδη ένα ξεχωριστό τρόπο μέτρησης της σχετικής ενδυνάμωσης των γυναικών, εναρμονίζοντας τρεις δείκτες που αντικατοπτρίζουν την οικονομική και πολιτική ισχύ των γυναικών σε συνδυασμό με την συμμετοχή τους στη διαδικασία λήψης αποφάσεων, και τον έλεγχο που ασκούν στους οικονομικούς πόρους. Όμως, όπως σημειώσαμε και προηγουμένως, υπάρχουν και άλλες διαστάσεις που επηρεάζουν με ιδιαίτερο τρόπο τις φτωχές γυναίκες. Επομένως, στην περίπτωση που θα μπορούσαμε να βρούμε τους κατάλληλους δείκτες, ένα ξεχωριστό μέτρο το οποίο θα αντικατοπτρίζει αυτούς τους προσδιοριστικούς παράγοντες, θα αποτελούσε χρήσιμο συμπλήρωμα. Τέλος, θα ήταν χρήσιμη η δημιουργία ενός μέτρου που θα αναφέρεται στην κοινωνική θέση της γυναίκας, που αποτελεί επίσης έναν σημαντικό παράγοντα σχετικής αποστέρησης. Το μέτρο αυτό θα μπορούσε να αντικατοπτρίζει διαφορές στη νομοθεσία γάμου, τη δυνατότητα διαζυγίου, την επιβολή ακρωτηριασμού των γυναικείων γεννητικών οργάνων και τα επίπεδα οικογενειακής βίας. Για κάποιους από αυτούς τους τομείς υπάρχουν ήδη διαθέσιμες μετρήσεις. Για παράδειγμα, η Έκθεση για την Ανθρώπινη Ανάπτυξη 1995 παραθέτει ευρήματα όσον αφορά την σεξουαλική παρενόχληση νέων και εφήβων κοριτσιών, την οικογενειακή βία, τους

βιασμούς και τις αυτοκτονίες των γυναικών. Επίσης, η Humana συλλέγει στοιχεία σχετικά με την ισότητα σε πολιτικό, νομοθετικό, κοινωνικό και οικονομικό επίπεδο, στο γάμο και το διαζύγιο, και το δικαίωμα στην αντισύλληψη (Charles Humana 1992)ⁱⁱ.

Συμπερασματικά, το παρόν άρθρο προτείνει στο Πρόγραμμα των Ηνωμένων Εθνών για την Ανάπτυξη (UNDP) να αναπτύξει δείκτες ανθρώπινης φτώχειας με βάση το φύλο (GPI), ως μέρος της Έκθεσης για την Ανθρώπινη Ανάπτυξη. Ο υπολογισμός του GPI και η σύγκρισή του με τον HPI μπορεί να γίνει με τη χρήση των διαθέσιμων στατιστικών δεδομένων για το προσδόκιμο επιβίωσης, τον αναλφαβητισμό και την κακή σίτιση κοριτσιών ηλικίας κάτω των 5 ετών. Ο ίδιος δείκτης μπορεί να υπολογιστεί και για τους άνδρες. Και οι δύο αυτοί δείκτες μπορούν να εμπλουτιστούν με επιπρόσθετες διαστάσεις, σύμφωνα με τον τρόπο που αναλύθηκε προηγουμένως, που αφορούν στην κατάσταση υγείας ανδρών και γυναικών και την δυνατότητα πρόσβασης σε υγιεινές συνθήκες διαβίωσης. Τέλος, ξεχωριστοί δείκτες, που θα αντικατοπτρίζουν άλλες διαστάσεις της γυναικείας αποστέρησης, και ιδίως τη δυνατότητα πρόσβασης στη γη, την πίστη και την στέγαση, την κοινωνική συμμετοχή και το κοινωνικό γόντρο χρήζουν διερεύνησης.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

ⁱ Ευχαριστώ το Colleen Cameron of Coady International Institute, St. Francis Xavier University, Antigonish, Nova Scotia, Canada που επέστησε την προσοχή μου σε αυτό το σημείο και που μου παρείχε τις βιβλιογραφικές αναφορές.

ⁱⁱ Ευχαριστώ την Caroline Joll για αυτή τη βιβλιογραφική αναφορά.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Dijkstra, A. Geske. 1998. "A Larger Pie through a Fair Share: Gender Equality and Economic Development", presented at the 1998 Out of the Margin/International Association for Feminist Economics Conference.

Fucuda-Parr, Sakiko. 1999. "What does Feminization of Poverty Mean? It Isn't Just Lack of Income", *Feminist Economics*, Volume 5, Issue 2.

Humana, Charles. 1992. *World Human Rights Guide*, 4th Edition. Oxford: Oxford University Press.

Koblinsky, Marge, Judith Timyan, and Jill Gay (eds.). 1993. *The Health of Women: A Global Perspective*. Boulder, CO: Westview Press.

Raworth, Kate. 1997. "Academic Critiques on Human Development Indices: A Review Paper", unpublished. New York: Human Development Report Office, UNDP.

Trabold-Nubler, Harald. 1991. "The Human Development Index – A New Development Indicator?", *Intereconomics*, September/October.

United Nations Development Programme. 1995 and 1997. *Human Development Report*. New York: Oxford University Press.

World Health Organization. 1994. "Women's Health: Improve our Health, Improve the World", Geneva: WHO Position Paper prepared for the fourth World Conference on Women, Beijing, China.